

Trump Közel-Kelete

2. rész

Geopolitikai változások Közel-Keleten

Nagy Dávid, kutató, Danube Institute

A Perzsa-öböl menti szunnita államok és Izrael közeledése a Közel-Kelet elmúlt éveinek változó geopolitikai dinamikáját tekintve nem meglepő. Az Iráni Iszlám Köztársaság expanziós külpolitikája, valamint az Egyesült Államok hátrébb lépése a közel-keleti térségből az öböl menti monarchiákat arra készíti, hogy akár új szövetségesek bevonásával is erősítsék Teheránt ellensúlyozni szándékozó biztonsági együttműködésüket. Ennek a szövetségnek a kialakításában pedig sokkal erősebbek az olyan reálpolitikai érvek és érdekek, mint az államok saját biztonsága és a térség stabilitása, mint egy évtizedek óta húzódó és kifulladásos ügy feltétlen támogatása.

Az irániak már a spájzban vannak?

Szaúd-Arábia és Irán hatalmi versengése a közel-keleti régió befolyásáért több évtizedes múltra tekint vissza. A Khomeini ajatollah által levezényelt 1979-es iráni iszlám forradalom után a perzsa állam térségre vonatkozó külpolitikájának előterébe a síita iszlám alapján egy új hatalmi rend létrehozásának törekvése került. A nagyobb létszámú síita kisebbséggel rendelkező, és a forradalom exportjától tartó szunnita Szaúd-Arábia pedig kezdetektől ellensúlyozni igyekezett az Iszlám Köztársaság ezen ambícióit. Ebben a hatalmi harcban pedig az „arab-tavaszi” és következményei új fejezetet nyitottak.

2011-ben a térség több országában végigsöprő kormányellenes megmozdulások eleinte pozitív eredményekkel kecsegtettek. A rezsimváltás és demokratizálódás lehetőségének kezdeti reménységét az évek során azonban fölcserélte a legtöbb országban létrejött elnyúló konfliktus, polgárháború és teljes összeomlás realitása. Az arab világ különböző autoriter rezsimek által meghatározott, viszonylagos homogenitását fölvaltotta egy repolitizált lakosságú, a demokratizálódás útján elinduló, de végül anarchiába és káoszba torkolló instabil vagy bukott államok csoportjának heterogenitása. Ezek a bukott államok és polgárháborús helyzet pedig olyan hatalmi vákuumot hozott létre, amely a térség befolyásáért már addig is versengő két regionális nagyhatalmat további lépéskényszerbe hozta. Szaúd-Arábia, - mint a Közel-keleti status-quoiban leginkább érdekelt hatalom - és saját meghatározása szerint az iszlám világ vezetője - rendkívüli fenyegetésként értékelte a kialakult helyzetet, míg Iránnak ez kiváló lehetőséget jelentett a régió hatalmi viszonyainak átforgatása és hegemon törekvéseinek megvalósítása számára. Bár a két ország hivatalosan soha nem állt háborúban egymással, közvetítőkön keresztül nagyon is aktív szerepet töltenek be minden helyi konfliktusban, amelyekben a térség igencsak bővelkedik.

Az iráni befolyás növekedése a térségben tagadhatatlan mind az Öböl-, mind pedig a Levantei-régióban. Saját, külföldi erőket használó al-Quds erői mellett, az Iszlám köztársaság legerősebb szövetségese a Hezbollah terrororganizáció, amely nem csak Libanonban, de más konfliktuszónákban is képviseli Teherán expanziós törekvéseit. Emellett Irán különböző iraki milíciákat, Szíriában az Asszád melletti erőket, Jemenben a hutit támogatja, - utóbbi ország egyébként a két regionális hatalom versengésének talán legforróbb pontja. Irán igyekszik enyhíteni stratégiai egyedüllétét, amelyben az állami szint alatti szereplők mellett, Katar és a Közel-Keleten is egyre aktívabb külpolitikát folytató Törökország is segíthet neki. Utóbbival leginkább a kurdokkal kapcsolatos

biztonsági kérdésekben lehet egyetértése Teheránnak. Ezen változások miatt Ross Harrison¹ szakértő szerint ma már nem arab-centrikus, hanem inkább arab-török-iráni hatalmi súlyponttal rendelkező Közel-Keletről beszélhetünk.

Szaúd-Arábia a hatalmi versengésben igyekszik a kisebb öböl menti monarchiákat egységesen maga mellé állítani, amelyben a vártnál nehezebb dolga van. Ezen országok egy része a tipikus kisállami külpolitikai logikát követve az iráni terjeszkedéssel szembeni védelmet az egymás közti biztonsági együttműködéstől és persze a szaúdi olajmonarchiától várják. Ennek egyik fő fóruma lehetne a biztonsági dimenzióval is rendelkező Öböl Menti Együttműködés Tanács (GCC). A Tanács azonban Katar ügyében igen megosztottá, és valódi együttműködésre képtelenné vált, amely rámutatott a felek eltérő stratégiai érdekeire is. Omán, Kuvait, de leginkább Katar mérsékeltebb külpolitikát kíván Iránnal szemben folytatni, amely megnehezíti a szaúdi törekvést egy egységes Irán ellenes koalíciós tömb létrehozására. Ezzel összefüggésben az ECFR információ szerint² az Egyesült Arab Emírségek, Szaúd-Arábia, Bahrein, Kuvait, Marokkó, Egyiptom és Jordánia részvételével kibontakozni látszik egy új, leginkább biztonsági együttműködés két közös fenyegetést megnevezve, amely a Muszlim Testvériség és Irán.

Az öböl államok iráni fenyegetéssel szembeni közeledésének és új szövetségesek keresésének még egy oka Egyesült Államok elmúlt években megváltozott külpolitikája, amely azt mutatja, hogy a nagyhatalom egyre kevésbé kíván a korábbiakhoz hasonlóan aktív szereplője lenni a Közel-Keletnek. A 2015-ben aláírt iráni atomegyezmény (JCPOA) az Perzsa-öböl menti országok interpretációja szerint a nyugati nagyhatalmak, köztük USA beleegyezése volt Irán regionális hegemon szerepébe. Nem véletlen, hogy megválasztása után Donald Trump egyik legelső, a térségre vonatkozó külpolitikai lépése ebből a szerződésből való kilépés volt. Trump Iránnal sokkal nyíltabb konfrontációt vállalt, miközben biztosította regionális szövetségeseit – Szaúd-Arábiát és méginkább Izraelt – az Egyesült Államok támogatásáról. Bár amellet, hogy a jelenlegi adminisztráció határozottabb, az öböl menti monarchiaknak is kedvező külpolitikát folytat Iránnal szemben és a térségre vonatkozóan, ennek eszköze leginkább a szankciók és nem a nagyobb katonai erő bevetése. Erre bizonyíték a szír kormány részéről lakosságot ért vegyifegyver támadásra, vagy az szaúdi olajfinomítót ért iráni támadásra való erőtlenségre amerikai válaszára is. Ezzel összhangban pedig Trump többször kifejtette, hogy támogatja az olyan regionális megoldásokat Iránnal szemben, amelyek az Egyesült Államokat kevésbé vonják be a térség stabilizációs törekvéseibe (arab-NATO). Mindez pedig megerősítette az öböl menti országok percepcióját egymásra utaltságukban és törekvésüket önálló védelmük fejlesztésére és szövetségi rendszerük újjá formálására regionális szinten.

A „palesztin-ügy” vége?

1948-óta az arab országok az Izraelhez fűződő kapcsolatukat a palesztin-izraeli viszony függvényében kívánták szemlélni, a „palesztin-ügy” megoldásának kérdése pedig szinte egyedülálló módon, mind a síita mind szunnita országokat ugyanazon álláspont mögé állította. Ennek oka Avi Shlaim történész szerint³, hogy a palesztinok ügyét az arab és iszlám országok a kolonizáció elleni harc utolsó bástyájaként látják, így az nemcsak politikai, hanem az arab nacionalizmust érintő identitásbeli és ideológiai kérdés is számukra. Így ezen országok narratívája egyszerű volt: Ha Izrael tárgyalni szeretne velük, előbb egyezzen meg a palesztinokkal. Ezen konszenzusos álláspont azonban az utóbbi években

---

¹ Ross Harrison: Saudi Arabia Is Weakening Itself and Strengthening Iran, Foreign Policy; 2017

² Ebtesam Al-Ketbi: The Middle East's New Battle Lines, ECFR; 2018

³ Shlaim A.: Israel, Palestine, and the Arab Uprisings, CUP; 2014

mégis megtörni látszik – legalábbis a szunnita országok között, amely több okra vezethető vissza. Egyrészt egyre kevésbé tűnik úgy, hogy az évtizedek óta elhúzódó palesztin-izraeli konfliktusnak lenne mindkét fél által elfogadott megoldása, vagy legalább ez irányú érdemi előremozdulása. Ez pedig már több arab ország véleménye szerint sem feltétlenül az izraeli, hanem a palesztin félen múlik, akik legtöbb esetben tárgyalásra sem hajlandók a másik féllel, mint ahogyan ez legutóbbi esetben Trump béke terve kapcsán is bebizonyosodott.⁴ Másrészt, egy állam számára saját védelme és biztonsága egzisztenciális kérdés, amely mindenképp prioritást élvez minden más ügy előtt. Méginkább igaz ez olyan valódi politikai előnyökkel aligha járó, leginkább ideológiai kérdés esetében, amely ráadásul egy olyan erős szövetségest zárna ki, aki igen elkötelezett az elsőszámú közös fenyegetéssel, Iránnal szembeni ellenállásban.

Izrael számára a legnagyobb biztonsági fenyegetést Irán és az általa támogatott proxy erők jelentik, akik ellen több fronton is harcolnak. A libanoni székhelyű Hezbollah megalakulása óta közvetlen veszélyt jelent az észak-izraeli határnál és számos olyan eskalálódó konfliktus okozói, amelyek Izraelt a katonai erő bevetésére készítették. Sőt az elmúlt években Irán támogatásával a síita terrorszervezet és más milíciák új frontot nyitva, Szíriából is több támadást indítottak a zsidó állam ellen. Ezért saját biztonságának szavatolása érdekében és az iráni terjeszkedést akadályozva, több csapást is mért az izraeli hadsereg a Szíriában tevékenykedő iráni proxykra és bázisaikra egyaránt. Irán atomprogramját pedig több esetben sikerült akadályozniuk mind fizikai, mind kibertámadás által, hátráltatva ezzel a perzsa állam atomfegyverhez jutását.

Izrael jelen békemegállapodása az Egyesült Arab Emírségekkel és Bahreinnel tehát azért is rendkívüli jelentőségű, mert ezáltal végleg megcáfolódni látszik az az általános gondolkodás, miszerint Izraelnek csak a palesztinokkal való megállapodást követően lehet esélye bármely arab országgal rendezni kapcsolatát. Ezen álláspontot nagyon erősen képviselte egyébként az Obama adminisztráció külügyminisztere, John Kerry is, aki elképzelhetetlennek tartott egy olyan békekötést Izrael és bármely arab ország között, amelynek az elmúlt hetekben szemtanúi lehettünk.⁵ Ezzel szemben Trump elnök és szakértői gárdájának merőben más attitűddel rendelkező hozzáállása az arab-izraeli-palesztin viszonyhoz úgy tűnik meghozta gyümölcsét.

A megállapodás pedig igazolja Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnök határozott álláspontját is, miszerint igenis lehetséges normalizálni a kapcsolatokat a térségbeli országok egy részével a palesztinokkal való megegyezést megelőzően is. A miniszterelnök egyébként eddig is úgy vélekedett a palesztin-izraeli konfliktusról, hogy azt rendkívül multidimenziós volta miatt jelenleg nem megoldani, csak menedzselni lehet. Mindez pedig arra mutat rá, hogy a palesztin-ügy kezelése kiszorulni látszik a térség nemzetközi kapcsolatait illetően.

Összességében elmondható tehát, hogy a Perzsa-öböl menti országok és Izrael közeledése biztonsági érdekeik konvergenciájából fakad, melynek középpontjában a térségben egyre nagyobb befolyással rendelkező Irán föltartóztatása áll. Az olyan geopolitikai változások, mint Törökország növekvő aktivitása a térségben, Kuvait érdekkülönbségei, de méginkább az Egyesült Államok hátrébb lépése a Közel-Keletről a regionális együttműködés megerősítésének és kibővítésének irányába mozdítja el a Szaúd-Arábia által vezetett Irán ellenes szövetséget. Saját biztonságuk és a térség stabilitása

---

⁴ Jonathan S. Tobin: „Arab States Are Tired of Palestinian Fantasies, Israel Is Tired of Their Violence”, Haaretz; 2020

⁵ John Kerry in 2016: There Will Be No Separate Peace Between Israel and the Arab World; YouTube

érdekében pedig úgy tűnik, hogy a szunnita országok egy része többé nem fogadja el a palesztin vétót, ha az Irán és proxyjai ellen évtizedek óta sikeresen küzdő Izraellel történő kapcsolatfelvételtől van szó. Ez pedig rendkívüli lehetőség a zsidó állam számára, hogy kitörjön fennállása óta meglévő geopolitikai izoláltságából.

Források

Peter Seeberg: Analysing security subcomplexes in a changing Middle East, HSSC; 2016

<https://www.nature.com/articles/palcomms201687>

Colin Clark; Phillip Smyth: The Implications of Iran's Expanding Shi'a Foreign Fighter Network, CTC; 2017

<https://ctc.usma.edu/the-implications-of-irans-expanding-shia-foreign-fighter-network/>

Ross Harrison: Saudi Arabia Is Weakening Itself and Strengthening Iran, Foreign Policy; 2017

<https://foreignpolicy.com/2017/07/06/saudi-arabia-is-weakening-itself-and-strengthening-iran/>

Ebtessam Al-Ketbi: The Middle East's New Battle Lines, ECFR; 2018

https://www.ecfr.eu/mena/battle_lines/uae#menuarea

David M. Halbfinger, Ronen Bergman: Shifting Dynamics of the Mideast Pushed Israel and U.A.E. Together, NYT, 2020

<https://www.nytimes.com/2020/08/15/world/middleeast/israel-uae-netanyahu-arabs.html>

David M. Halbfinger: In Arab States' Embrace, Israelis See a Reshaped Mideast, NYT; 2020

<https://www.nytimes.com/2020/09/13/world/middleeast/israel-bahrain-mideast-persian-gulf.html>

Jonathan S. Tobin: „Arab States Are Tired of Palestinian Fantasies, Israel Is Tired of Their Violence”, Haaretz; 2020

<https://www.haaretz.com/middle-east-news/.premium-arab-states-are-tired-of-palestinian-fantasies-israel-is-tired-of-their-violence-1.9159526>

John Kerry in 2016: There Will Be No Separate Peace Between Israel and the Arab World, YouTube

https://www.youtube.com/watch?v=n9xPm2CNK2A&ab_channel=Grabien